

Евгения Хаджигеоргиева Кисимова – българка от епохата на националното Възраждане

Михаела Такова

Евгения Кисимова е носителка на ценни добродетели. Нейна, както и на повечето българки през Възраждането, основна цел е запазването на езика, на народностите и вековните традиции, предаването на всички ценности на следващите поколения. Евгения Кисимова е от онези български жени от епохата на Възраждането, чиято основна житейска мисия е запазването на езика, на народностните вековни традиции, предаването на всички значими ценности на следващите поколения.

В началото на Възраждането невежеството и суеверието са спъвали развитието на българските жени. Турското иго е оказало голямо влияние на техния начин на живот. Те са страдали и от онеправданото си положение в семейството. С тях са се отнасяли унижително, пренебрежително, жените са били третираны като робини. Изцяло зависими от мъжете си, те са били необразовани, непросветени, затворени в домовете си. Според един български дамаскин от XVII век – „Жената ще бъде безмълвна и покорна, на жените забранявам да учат, също и да владеят своя мъж. Те трябва да живеят безмълвно...“ Но благодарение на такива жени като Евгения Кисимова българката се е пробудила и е разбрала своя дълг към Родината, към поколенията, към българския език, традиции и обичаи. Тя е осъзнала нуждата от образование и просветеност. Въпреки всички пречки, които среща по пътя си Кисимова, успява и става един много добър пример за българските жени.

Животът на Евгения Кисимова и нейното дело

Евгения Хаджигеоргиева Кисимова (по мъж Хаджидимитрова Владова) е родена е през 1835 година в град Велико Търново в семейството на хаджи Георги Кисимов, заможен абаджия и търговец, участник във Велчова завера през същата 1835 година, в която се появява на бял свят неговата дъщеря. Брат и Пандели Кисимов е известен общественик и революционер. Той е и политически деец, книжовник и журналист.

Кисимова учи в българско и гръцко училище в родния си град. Името и е свързано с основаната от нея „Женска община“, неделното девическо училище и библиотеката към него. На 8 септември 1869 година се учредява „Женската община“. На учредително събрание в училището „Св.Кирил“ Евгения Кисимива изтъква голямата нужда от образование и просвещаване на жената, и нуждата или необходимостта да „се потрудим ний с тях (мъжете си-б.а.) като техни другари“. Тя произнася реч в защита на женското образование. Кисимова изтъква вредното влияние на гръцката пропаганда.

Голямо значение има третото събрание, проведено на 19 октомври, на което Евгения Кисимова изброява основните причини за създаването на дружество и задачите, които стоят пред него: „... нашето мило Отечество, милата наша България за нищо няма толкози голяма нужда колкото за достойни и просветени майки“. На това събрание се приема уставът на търновската женска община. „Женската община“ в Търново се превръща в една от най-значителните и дейни организации през Възраждането.

В уводната част на устава Кисимова изтъква основните разлики между старото и новото поколение българки. Историческото развитие оставило отпечатък върху младите жени, те са се променили, не са като своите майки и баби, искат да се образуват и просветят. Вниманието на женските дружества е изцяло насочено към девическите училища. Именно девическите училища и женските дружества въвличат българката в културно – просветния и обществен живот на страната. Те я подготвят за борба срещу тиранията, изтръгвайки младите поколения от дълбините на мрака и невежеството. С повишено национално съзнание и самочувствие, с разширен кръгзор тя започва да се интересува от най – важните политически въпроси, започва да се превръща постепенно от унижена робиня в боркиня за народна свобода. От начало плахо, а по-късно дейно и масово българските жени участвали в борбите на нашия народ за духовно и национално освобождение.

Уставът на „Женската община“ решава по най-демократичния начин избора на настоятелството. То се състои от 18 жени и 1 мъж: председателка, писарка, касиерка и по 3 членове от петте махали на града, представител на Градската община – духовно лице, което ще се назначава всяка година. За останалите длъжности се предлагат жени от всяка махала и чрез жребии се прави избора. Според чл.4 единствено председателката може да се избира без жребии по преценка на общото събрание. Уставът е приет на 19 октомври 1869 година и продължава да действа до 19 юли 1878 година с малки несъществени изменения. В първото настоятелство влизат: Евгения х. Д. Кисимова-председателка, Винития Стефан Сарафиди – духовен отец и 15 членове от отделните махали. На длъжността председателка до Освобождението последователно се избират: Зоица М. Камбурова, Евгения Ц. Христовица, Анастасия Г. Кабакчиева, Зойка Я. Станеолу и Фроса Илийца.

„Женската община“ и конфронтациите на Евгения Кисимова със статуквото

Самото име женска община идва от това, че в нея са се включили голям брой Търновки от всички краища на града. Правели са се значителни или по-скромни дарения и в началото на 1870 година капиталът и възлизал на 15 хиляди гроша. Иларион Макариополски поздравил търновките със сърдечно писмо и изпратил подарък печата на дружеството. Към средата на 1871 година капиталът на търновската „ Женска община“ възлизал на 53 557 гроша, което се дължало на даренията на мъже и жени от цяла България. Културно-просветните женски дружества се подпомагат от чужденци. Хайдар бей, търновският мютесариф – 1040 гр. И Сюлейман бей – 4 т. л. за Женската община в Търново. През 1876 – 1878 година значително се увеличават дарителите от румънска , сръбска, руска, гръцка, немска, английска и други националности. Търновската женска община през 1872 година се преименувала на благотворително женско дружество „Радост“. Благодарение на запазена кореспонденция дружеството и градската община в Търново можели да устояват техните взаимоотношения в един продължителен период от време(1869-1878). Те минават през различни етапи и дори конфликтни ситуации. Първоначално при създаването на Женската община „ градската община благоволи радостно да пожелае добър час и добър успех“. Председателката Евгения Кисимова се стреми към пълна самостоятелност и равноправно положение на жените. На 31 август 1870 Кисимова се обръща с молба към градската община „да има равно попечение и къмто Девическите учители“. Евгения

Кисимова иска да избере „настоятелство на девическите училища“ от страна на женската община с цел пълна самостоятелност. В края на същата година между двете организации избухват разногласия с нова сила. Градската община се стреми да постави нещата под свой контрол. В основата на разногласията стои протонатарий поп Димитър, който е назначен за председател на женската организация. На 10 септември 1871 година Кисимова реагира остро срещу домогването на градската община: „идите да ни налагате председател от страната си, туй което до сега не е било“. Тя упреква членовете на градската община в незаконни действия и ги приканва да спазват устава на женската община „както жените зачитат присърце и с похвално старание“ съществуващия техен устав. През 1872 година конфликтът значително се задълбочава. На 25 февруари Евгения Кисимова дава пълен отчет за финансовото състояние на женската община. Въпреки че „билианцът“ е прегледан и одобрен от четиричленна комисия, председателката се явява на 1 март в градската община, предава всички документи и иска заключение за финансовото състояние. От тук на татък следва груба намеса в работата на женската организация. На 2 април на общото събрание присъстват протонатарий поп Димитър, протосингелът х. Теодосий и общинарите: х. Славчов х. Паскалев, Илия Попов, Георги Кабакчиоглу, х. Христати Славчов. Те дават предложение да се избере ново настоятелство и налагат промяна на името – дружество „Радост“. До избор не се стига тъй като присъстват само 32 жени. На 9 април се провежда второ събрание, на което Евгения Кисимова е отстранена и е избрано ново настоятелство. По – късно негова председателка става Анастасия Г. Кабакчиева. През 1872-1874г. настъпил известен застой в дружествените работи. Дружеството „Радост“ продължава и през следващите година контактите си с градската община. През 1873-1878 година те предприемат съвместни действия по ремонта едно от девическите училища, преместването му в нови помещения, договарят се заплати на учители с по – високо образование и други. Един от начините за набирание на средства е разиграването на лутария, към нея се включват организациите в Браила, Търново, Карлово, Свищов и други. Предметите се изработват от самите членове или са подарени на дружествата. Чрез лотариите се поддържат връзки между женските дружества и техните настоятелства.

Женското дружество се занимавало и с уреждането на главното девическо училище в Търново. Купуването на училищен инвентар, канцеларски принадлежности, поправки на зданието, поддържане на главната учителка и училищния слуга станало задължение на организираниите търновски жени. В началото на 1871 година Женската община дава обявление във в. „Македония“, че търси учителка, която да има познание по музика. В края на същата година изискванията за учителка нараства – тя „трябва да има пълно образование, да знае и нужните ръкоделия и някой чужд език“. Следващата година Кисимова обсъжда въпроса със Захари Княжески, секретар на руското консулство в Русе, да наеме учителка чехкиня. Той я съветва да назначи рускиня, защото по-лесно би било да се доставят учебници, пособия и езикът е достъпен за ученичките. Идеята не се осъществява поради липса на средства. През 1874 година, когато капиталът на дружеството нарастнал е открито класно девическо училище. През 1874/75 година дружеството плащало на главната учителка Т. Д. Енчева 5 300 гроша заплата, а следващите две години издържали и класната учителка Райна Кесякова.

Откриване и развитие на първото неделно девическо училище в град Търново

В началото на 1870 година били вложени много усилия в откритието на неделно училище за жени. На 25 март 1870 година – Благовещение по примера на читалище „Надежда“ се открива първото неделно девическо училище в Търново. Иванка Хаджипеткова, завършила образованието си в Русия, преподавала в него. На първия урок присъствали 12 ученички. Учителката им раздала съответните приспособления, от които те ще имат най – голяма нужда в началото на своето обучение – книги, поличи и пера. Числото на ученичките растяло бързо. На втората неделя то се удвоило, а на третата утроило. Откриването на неделно девическо училище зарадвало най-вече бедните момичета, които нямали възможност да си позволят да се образуват, а с него им се дава този шанс. „Сиромашките момичета“, се казва в една дописка, които делнични дни работят, ходят редовно всеки празник, за да кажат и вземат урока си.“

Неделното девическо училище имало огромен успех. На следващата година броят на ученичките нараснал на 150. Станало невъзможно да ги обучават в една стая и затова ги разделили на начинаещи и на напреднали. През 1871 година за него са били похарчени повече от 2 000 гроша. В това училище постепенно започвали да постъпват освен ученички и селски девойки с основна цел да се подготвят за селски учителки. Към училището била създадена и отделна библиотека с интересни за времето си книги, учебни помагала и буквари. Женската община полагала системни грижи за уреждането и поддържането на неделното училище. От „билянца“ за 1871 година се вижда, че само за това училище са изразходвани 2 000 гроша. Положителните резултати подтикват дружество „Милосърдие“ да открие второ неделно училище в Търново през 1878 година. В настоятелството на това училище са Евгения Кисимова, Касабова и Еленка Добрева.

Значителни грижи се полагали за поддържането на училищни сгради в Търново. Първоначално девическото училище се помещавало в килията при църквата „Св. Константин“, която настоятелството намирала за твърде неподходяща. По –късно основното девическо училище било настанено в къщата на г-жа Шонтовица, класното в дома на Тодорица х. Параскевова, майка на братя Паница. През 1873 – 1874 година женското дружество проявява сериозна загриженост по ремонта и поддръжката на училищните сгради. То не е било доволно от мудността на градската община в Търново и многократно я подтиква към действия. На 2 септември 1874 година дава 2 500 гроша за ремонт на училищната сграда.

Милосърдната дейност на женското движение.

Участието на Евгения Кисимова в създаването на новото женско дружество “Милосърдие“

Именно в Търново проличават мащабните, многобройните инициативи и стройната организация на женското движение по време на Освободителната война. Около 15 жени ежедневно дежурят във военновременните болници като милосърдни сестри, други работят в сиропиталището, трети се грижат за околните селища Арбанаси, Горна Оряховица, Долна Оряховица, Драганово и Лясковец да събират помощи. Значителни

грижи се полагат и за бежанките и децата, намерили подслон в манастира „Св. Никола“, намиращ се в Арбанаси. Така дружествата „Радост“ и „Милосърдие“ в Търново успяват да се организират и активно да действат при създадената военна обстановка.

Дружество „Радост“ и „Милосърдие“ проявяват голямо внимание по отношение на сиропиталището създадено в Търново. Състоянието на това заведение в началото не е никак добро и именно заради това на 11 октомври 1877 година Славянското общество взема решение членовете на дружество „Милосърдие“ да се заемат с устройството му. Негови почитателки са били: А. Зафири, Вангели Калпакова, Евгения Кисимова, Евгения Славчева, Зойка Стамова, Ар. Д. Янулова и Пантели Петковица. Те изработили устав за вътрешния ред на сиропиталището и направили гардероб за дрехите на децата. През октомври били назначени: директор – Добри Войников, иконом, довереник, две готвачки, 15 слугини и две двойки. В края на годината поради теснотия били намерени други две къщи, в които настанили децата. Според равносметката за 1877 година дружеството давало за сиропиталището 650 гроша. Подарените дрехи от „полицията“ били раздадени до края на годината в сиропиталището: 14 парчета с разни неща и 16 чувала с разни дрехи.

Женското дружество и неговата председателка се грижели не само за настаняването и изхранването на сирачетата, но и за тяхното по-нататъшно образование. Със съдействието на Наришкин и Александър Стрикалова Евгения Кисимова успява да издейства някои от децата да продължат образованието си в Русия. В резултат на тези грижи през месец септември 1877 година „8 сироти на малка възраст девойчета заминават вече за Москва“.

Цялостната дейност на дружество „Милосърдие“ е подкрепяна от Любен Каравелов, Добри Войников, Алабин, Наришкин, ген. Домонтович, княз Черказки, Марко Балаканов, Цани Гичев, Джорджио Момчев, и други. Драган Цанков високо е оценявал заслугите на женското дружество, което е „имало добрината да предлага няколко пъти помощта си за облекчаване злощастното положение на бежанците“.

В Търново и дружество „Радост“ проявявало внимание по отношение на сиропиталището. За неговите нужди са закупени „Вълна и ерина за пълнене на дюшеци за 766 гроша, за плат и американ 820 гроша, за чаршафи и други потребности 1782 гроша“.

През март 1878 година сиропиталището има 30 момчета и 60 момичета. На 25 март питомците са били разпуснати, за да бъдат върнати по родните им места, а сиропиталището било закрито.

Една изключително интересна изява на дружество „Милосърдие“ е грижата за „Къщата на лихусите“. За нейното съществуване съдим от решение на общото събрание на дружеството от 19 декември 1877 година. Членовете поемат задължението да „подкрепят къщата на лихусите с нужните прани дрехи за лихусите и децата, както и повивки за кръщаване на децата“ и да дежурят там по една седмица. За разноските е определена да отговаря по една жена от всяка махала, „която да държи сметките“. На 27 декември 1877 година Евгения Кисимова се обръща към почитаемите госпожи членове на дружеството с молба да участват в купуването и ушиването „за в една седмица на 12 юрганчета и нужните пеленки“. През същия месец за нуждите на къщата на лихусите са отпуснати „за шев на 4 големи юрганчета – 16 гроша и на 6 малки – 15 гроша“. Заедно с това са давани и единични помощи на нуждаещи се майки. Били са подарени „едно юрганче с нужните пеленки и 10 гроша на Донка Хростивица лихуса бежанка от Калофер с мъжко дете Петър“.

По своята същност и значение къщата на лихусите представлява първия родилен дом в българските земи. Той е функционира само за нуждите на бежанките. Безспорен е факта, че в Търново още през 1877 година съществува своеобразен родилен дом, който е създаден и активно поддържан от женското дружество.

Много полезна и патриотична дейност развило търновското женско дружество и по време на Априлското въстание. То подпомагало с пари, дрехи и храна заловените въстаници, политически затворници и семействата им. За изказанното съчувствие и материална подкрепа Никола Саранов изпратил от търновската тъмница сърдечно, благодарствено писмо да женското дружество, в което се казва: „Горчиви бяха минутите, които прекарахме тука това лято, и колко по-горчиви щяха да бъдат те, ако благородното Ваше състрадание и участие в скърбите ни не дохождаха като балсам на сърцата ни. Това благородно състрадание от Ваша страна, което щедро ни изяхвехте било с материална помощ, било с нравствено подкрепяне, било с дрехи и пр., беше за наши голяма утеха в скръбните минути.“ Затворниците изработили скромен подарък, който изпратили на дружеството, за да изразят своята признателност и благодарност.

След въстанието 1876 година Евгения Кисимова отново организира жените да събират пари, храна и дрехи за въстаниците. През 1877 година по нейна инициатива се изгражда ново женско дружество, което тя нарича „Милосърдие“. Негова основна задача е да полага грижи за ранени руски войници и български опълченци. Всеки ден членките на дружеството давали дежурство като милосърдни сестри в руските болници. С тази си дейност полагат началото на сестринската дейност в България на първото червенокръстко дружество.

През 1882 година Евгени Кисимова възобновява дейността на дружество „Милосърдие“, но с цел – събиране на средства за издигане на паметник на мястото, където са обесени въстаниците от 1876 година и за ограждане на руските военни гробища в м. „Качица“. В кондиката на дружество „Милосърдие“ в Търново е записана основната цел: „събиране на разни волни помощи за пострадали и болни“. Осъществяването на тази идея и насоченост Евгения Кисимова вижда в няколко направления: настаняване на бежанците, оказване помощ на Опълчението и руските войски, уреждане и поддържане на сиропиталище, „къщата на лихусите“, грижа за гробовете на обесените участници в Априлското въстание и убитите руски войници.

Дружество „Милосърдие“ е конструирано по подобие на Женската община. Настоятелството се състои от 21 жени: председателка, подпредседателка, касиерка, две писарки и 15 членове, по 3 от всяка махала. В първото ръководство влизат Евгения Кисимова – председателка, Феони Генчева – подпредседателка, Еленка Добрева – писарка и други. По образец на някои организации в Румъния дружество „Милосърдие“ създава „клонове...“, които се намират в Горна Оряховица, Лясковец, Долна Оряховица и Драганово село“.

Евгения Кисимова – общественичка на местно и международно ниво

През 1870-1872 Евгения Кисимова влиза във връзка с чуждестранни организации и представители на Русия и Румъния по въпроси свързани с девическото образование. Кисимова била известна като интелигентна и родолюбива българка и с връзките си успяла да нареди не малко девойки. Неин съветник бил Захари Круша-Княжески. През 1872 година било изпратено да се учи в руско акушерско училище сирачето Евгения Стоянова. След това били заминали още три момичета. Във връзка с изпращането на българки да се учат в Русия, Евгения Кисимова кореспондирала със Славянския благотворителен комитет в Москва и Дамския му отдел, с Надежда Ивановна Полякова – директор на Фунгуклеевски пансион в Киев и с девическия пансион в Кишинев. Женската община взема решение някои от девойките да продължат своето образование на български земи, в Букурещ. За тази цел Кисимова изпратила писмо до княгиня Кармен Силва, за да се свърже с професора на Букурещката медицинска академия Карол Давила, радетел за българското образование и просвещение и съпругата му с-жа Давила, директор на пансиона „Азил Елена Домна“. По време на посещението си в румънската столица през 1871 година Евгения Кисимова осъществява лични срещи с тях и гуденция с княгинята по въпроси на девическото образование, интересуващи Женската община в Търново. Годици наред Кисимова поддържа връзки с американския протестански мисионер д-р Алберт Лонг. Кореспонденцията им няма личен характер, а се отнася до културно просветните въпроси, българската книжнина, събиране на фолклорни материали, развитие на девическото образование. Заедно с това Евгения Кисимова го уведомява за характера, структурата и целите на женските организации.

Евгения Кисимова поддържа активна духовна връзка с видни общественици като П. Р. Славейков, д-р А. Лонг, В. Чолаков, О. Дозон. Активно сътрудничи на вестници и списания – в. „Македония“, „Право“, „Зорница“, сп. „Читалище“ и други, – събирала народни песни, поговорки и легенди. Записаните от нея народни песни били публикувани в сборници на В. Волаков. Отделно са били отпечатани нейните речи при откриване на „Женската община“ и устав, съставен от нея. Кисимова е написала и едно стихотворение „Спомен за лорд Странхорда“, което е поместено в списание „Читалище“.

През 1866 година редакторът на сп. „Зорница“, д-р Лонг, уведомява Евгения Кисимова, че „за Зорницата няма да стане никакво спиране в изданието“ въпреки неговото отсъствие от Цариград. Същата година той подробно обяснява, че брой 3 е готов, а д-р Ригс и П. Р. Славейков ще поемат издаването му. Редакторът не само информира Кисимова за работата по списанието, но и иска нейни съвети и препоръки: „Понеже уважавам мнението на Ваша милост като родолюбива една българка, желал бих да зная как Ви аресуват изложенията ми относителни на възпитанието на Българските жени“. Причината, поради която иска нейната оценка, е „само да ся ползвам от вашето мнение...щото да мога още по добре да пиша за истинската полза на Българския народ“.

През 1869 година Евгения Кисимова набира дарители в Търново и околните селища за сп. „Зорница“. В писмо от 28 декември същата година д-р Лонг преценява, че в тази си дейност тя е „подбудена високи и родолюбиви чувства към сестрите си Българки“. Наред с

това той предлага да приспадне всички пощенски разходи, за разносвач и други, и я уведомява, че за девическите училища и читалищата ще изпраща дар по едно течение. През март 1872 година „с голяма жалост съобщава, че списанието е спряно поради голямата му заетост като професор в Робърт колеж. Детайлното познаване на цялата кореспонденция между Кисимова и д-р Лонг дава възможност да се определи, че в периода 1866 – 1872 година Евгения Кисимова се ангажира с това издание като сътрудник, спомоществовател и разпространител.

Женската община в Търново поддържа връзки и с редакцията на вестник „Право“. В писмо от 10 март 1870 година Кисимова благодари за изпратения ферман по църковния въпрос, поставен в заседателната стая на Женската община. Поздравявайки ги с голямото събитие, тя дава висока оценка на вестникарите, които са на „най трудното поприще“.

Евгения Кисимова учителствала в неделното девическо училище, където изнасяла и беседи. На новооснованото читалище „Надежда“ подарява над 500 книги от личната си библиотека. Подобно дарение тя прави и на българското читалище в Царигра.

В заключението трябва да обърнем поглед отново към съвременността, където малко се знае за делото на тази славна българка. Днес в старопрестолния град не живее нито един потомък на прочутата фамилия, Кисимови. За самата Евгения Кисимова се знае малко, макар че, тя е пример не само за жените по нейното време, но и за нас българките на ХХI-ви век. Тя е изключително борбена, неотказваща се от идеите и целите си. Благодарение на Кисимова и на дейни жени като нея българката се освобождава от неравноправното отношение и пренебрежението. Тя започва да се чувства и възприема като по-значима. Българската жена постепенно се пробужда, не е вече само домакиня и майка. От нея се иска много повече – да бъде и домакиня, и майка (но не само на своите деца, а и на децата на България), и съмишленица, помощница на мъжете, и образована, и сръчна – жената трябва да бъде всичко това в едно.

Любопитно

В град Велико Търново три улици носят имената на членове от фамилията Кисимови. Едната улица е кръстена на актьора Константин Кисимов – прочут рецитатор на Вазов. Другата е на неговия чичо Пандели Кисимов – виден деятел на националноосвободителното движение през 60-те и 70 – те години на ХIХ век. Третата улица носи името на Евгения Кисимова – баба на прочутия актьор и създателка на търновско женско дружество. Името на актьора Кисимов носи и търновският театър.

Кисимови живеели на централната улица в Търново „Васил Левски“. Къщата на фамилията, в която са отседали висши руски офицери по време на Освободителната война, е била съборена през 20-те години на миналия век.

Библиография

- Виржиния Паскалева. Българката през Възраждането. Издателство на българската комунистическа партия. София 1964
- Енциклопедия А-Я. Издателство на българската академия на науките. София 1974
- Маргарита Чолакова. Българско женско движение през Възраждането 1857-1878. Издателство „Албо“. София 1994